

TÜRK VERGİ HUKUKUNDA KARŞILIKLAR

Vural ARİKAN
Avukat

GENEL AÇIKLAMA

İşletmeler iktisadî, teknik ve fiziki sebeplerden ileri gelen bir takım risklerle karşılaşır. Bozulma veya çürüme gibi sebeplerle emtiyanın değer kaybına uğraması fiziki; emtiyanın maliyet bedelinin piyasa fiyatlarının altına düşmesi iktisadî nedenli risklerdir.

Bazende işletmeler üçüncü şahıslarla ilgili münasebetlerinden ötürü risk altına girebilirler. Bunlara kefalet borcu, cezaî şart, aleyhte sonuçlanacak davalar örnek olarak gösterilebilir.

İşte bütün bu risklerin işletme içinde tedbirinin alınması karşılıklar yolu ile yapılabilmektedir. Bu sebepledirki karşılıklar deyimi muhasebe ilminde, konusu belli, tutarı belli olmayan risklerin işletme içinde alınmış bulunan tedbirini ifade eder, şeklinde tarif olunmaktadır¹.

Yukarda yapılan kısa tariftten karşılıkların nevilerini tespit etmemizde mümkün bulunmaktadır.

Bazı ahvalde karşılıklar işletmenin aktifinde yer alan varlık unsurlarıyla ilgilidirler. Kıymeti düşen mallarda; şüpheli alacaklarda ayrılan karşılıklar gibi. Bu çeşit karşılıklara aktiflerle ilgili karşılıklar adı verilmekte ve bu karşılıklar aktif hesapları düzenleme maksadı ile tesis olunmaktadır².

Bazende karşılıklar muhtemel gider ve zararlarla ilgili olurlar. Aleyhte sonuçlanacak dava sebebiyle veya doğacak kefalet borcu

1 Mazhar Hıçşşmaz, **İşletme Hesaplarının İncelenmesi**, ss. 116.
2 Mazhar Hıçşşmaz, **İşletme Hesaplarının İncelenmesi**, ss. 117.

sebebiyle tesis olunan karşılıklar gibi. Bu nevi karşılıklar ayrılmakla ilerki dönemlerde kesinleşecek muhtemel zarar ve gider tutarınca risklerin tedbiri önceden alınmış olmaktadır³.

Tanımı ve nevilerine kısaca deyinmiş olduğumuz karşılıkların belirgin özelliği işletme için bir gider niteliği taşımasıdır. Ancak bu gider, karşılığın tesis edildiği yılda nakdi bir ödemeyi gerektirmemektedir. Bu yönü ile karşılıklar amortismanlara benzerler. Bir diğer ifade ile amortismanlarda nakdi bir çıkışı gerektirmeyen gider veya maliyet unsurlarıdır. Bununla beraber karşılıklar düzensiz olmaları itibariyle de amortismanlardan ayrılırlar.

Karşılıkların gider niteliği, onu, ihtiyaç akçesinden ayırmayada yaramaktadır. Bilindiği gibi ihtiyat akçesi safi kârdan ayrılır. Genellikle safi kâr olmadıkça ihtiyat akçesi ayrılamazken karşılık ayrılabilir⁴.

Muhasebe kurallarına göre kısaca açıkladığımız ve işletmelerde önemli bir yeri olan karşılıklarla, işletmelerin safi kazançlarını etkilediği için vergi sistemleride yakından ilgilenmektedir. Gerçekten Vergi Usul Kanununun değerlendirme ile ilgili 3 nçü kitabında karşılıklara yer verilmiştir. Bu kanunun 288, 323, 324 nci maddeleri karşılıklarla ilgilidir. Bu yazıda amacımız, Vergi Usul Kanunumuzdaki bu hükümleri tatbikata göre kısaca incelemek olacaktır.

I — MUHTEMEL ZARAR VE GİDER KARŞILIKLARI

(V.U.K. Mad. 288)

Vergi Usul Kanunumuzda karşılıklarla ilgili bir hüküm 288 nci maddedir. Bu madde aynen şöyledir:

“Hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı kat’iyetle kestirilemeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadiyle hesaben ayrılan meblağlara karşılık denir.

3 Mazhar Hiçşazmaz, *İşletme Hesaplarının İncelenmesi*, ss. 118.

4 Prof. Dr. Ünal Tekinalp, *Anonim Ortaklığın Bilânçosu ve Yedek Akçeleri*, ss. 231.

Karşılıklar mukayyet değerleriyle pasifleştirilmek suretiyle değerlendirilir.

Amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümler mahfuzdur.”

Bu maddeyi incelediğimizde şu sonuçlara varmaktayız :

A) İlk sonuç, bu maddeye göre ayrılacak karşılığın muhtemel zarar ve gider karşılığı mahiyetinde olduğudur. Başta açıkladığımız şekilde bu maddenin aktif varlıklarla ilgili karşılıkları kavramadığı söylenebilir. Bizi bu neticeye vardırın husus, maddede aynen “belli bazı zararları karşılamak maksadiyle hesaben ayrılan meblağlara karşılık denir.” denilmesidir. Görülüyorki bu maddede karşılıkla telafi edilmek istenilen risk belli bazı zararlardır. Keza bu tarifin dışında karşılığın özelliklerini hükme göre tespit ettiğimizde de aynı sonuca varmaktayız. Hükme göre karşılık ayrılabilmesi için :

- Zarar hasıl olmalı veya husulü beklenilmelidir.
- Zararın miktarı kesinlikle bilinmemelidir.
- Zarar işletme için bir borç mahiyetini arz etmelidir.

İşte bu 3 ncü şart, yani zararın işletme için bir borç mahiyetini arz etmesi, bu maddede sözü edilen karşılığın aktif unsurları kapsamadığını doğrular. Çünkü aktif varlıklarla ilgili karşılıkların işletme için bir borç mahiyetini arz edebilmesi mümkün görülmemektedir. Bu ancak 3 ncü şahıslarla ilgili olupta işletme için bir gider veya zarar mahiyetinde olan riskleri ifade eder. Meselâ satıcı genel hukuk kurallarına göre sattığı malın gizli ayıplarından sorumludur. Alıcı gizli ayıp sebebiyle satıcı aleyhine bir dava açtığında satıcının ayrabileceği karşılık veya kefalet sebebiyle kefil aleyhine açılan davalarda kefil tarafından ayrılan karşılık madde tatbikatının örneğini teşkil eder.

Onun içindirki, biz, 288 nci madde gereğince ayrılan karşılıkları muhtemel zarar ve gider karşılığı olarak değerlendiriyoruz.

Kanunkoyucunun 288 nci maddede aktif unsurlarla ilgili karşılıkları düzenlememesi sebepsiz değildir. Türk vergi sisteminde fiziki teknik veya iktisadî sebeplerle hasıl olan zararların karşılıklar yolu ile telafisi düşünülmemiş; bu risklerin doğrudan doğruya gider un-

suru olarak veya maliyet unsuru olarak netice hesaplarına aktarılması benimsenmiştir.

Gerçekten ekonomik sebeplerle kıymeti düşen mallarda maliyet bedelinin değerlemelerde esas alınmaması (V.U.K. Mad. 274); bozulma, çürüme gibi fiziki sebeplerle işletmenin maruz kaldığı riskler içinde maliyet bedelinin esas alınmaması buna örnek olarak gösterilebilir. (V.U.K. Mad. 278).

Vergi Usul Kanununda aktif unsurlarla alakalı yegan ekarşılıklar alacaklarla ilgilidir. Bu müessese 2 nci bölümde incelenecektir.

Türk vergi sisteminin bu sistematiginden de anlaşılıyor ki 288 nci madde, yalnızca muhtemel zarar ve gider karşılıklarını kapsamaktadır.

B) 288 nci maddenin 2 nci fıkrası "karşılıklar mukayyet değerleriyle pasifleştirilmek suretiyle değerlendirilir." hükmünü muhtevildir. Bu fıkra hükmüne bakılarak, 1 nci fıkrada öngörülen şartların gerçekleşmesi halinde ayrılan karşılıklar gider olarak vergi hesaplarında kabul edilecek midir? İhtilâflı olan husus budur.

Gizli ayıp dolayısıyla bir dava ile karşılaşan mükellefin ayırdığı karşılıkların gider olarak zarara yazılıp yazılmayacağı ihtilaf konusu olduğunda, vergiler Temyiz Komisyonu 2 nci dairesi 13/10/1967 gün ve 3782 sayılı kararında 288 nci madde gereğince ayrılan karşılığın gider olarak yazılmayacağını hükme bağlamış olmasına rağmen Danıştay 4 ncü dairesi 26/7/1972 gün ve 972/4467 karar sayılı ilamında (Aynı maddede karşılıkların mukayyet değerleri ile pasifleştirilmek suretiyle değerlendirileceği hükme bağlanmakla karşılıkların zarar olarak yazılabileceği açık ve kesin şekilde belirtilmiştir. O halde olayda incelenmesi gereken husus ayrılan karşılıkların 288 nci madde kapsamına girip girmediğinin tetkiki olmalıdır) hükmünü vererek kararı bozmuştur. Görülüyorki Danıştayın bu karara göre 288 nci maddenin 1 nci fıkrasında zikredilen ve yukarıda açıkladığımız şartlar mevcut olduğu takdirde karşılıkların vergi hesaplarında nazara alınması mümkündür.

Danıştayın bu hükmü, bir taraftan Türk vergi sistemi içinde yer alan diğer kanunların açık hükümlerine, diğer taraftanda bu madde tatbikatı ile ilgili doktriner görüşlere uygun düşmemektedir.

Bilindiği gibi gerek ferdi teşebbüs mahiyetindeki ticarî işletmelerde; gerek kurum mahiyetindeki işletmelerde nelerin gider olarak yazılabileceği gelir ve kurumlar vergisinde açıklanmaktadır. Gelir Vergisi Kanunumuzun 40 ncı maddesinde bunlar 7 bent halinde sayılmıştır. Maddede karşılıkların gider olarak yazılacağı söylenmemiştir. Kurumlar Vergisi Kanununun 14 ncü maddesinde ise sigorta şirketlerinde muallak hasarlara mahsus tazminat karşılığının gider olarak yazılacağı zikredilmiştir. Demek oluyor ki, kanunkoyucu hangi ahvalde karşılıkların gider yazılabileceğini tespit etmiştir. Gider yazılacağını söylemediği ahvalde elbetteki ayrılan karşılıklar gider olarak yazılamıyacaktır.

Gelir Vergisi Kanununun 40 ncı maddesinin 3 numaralı bendi bu kabil karşılıkların gider yazılmasına manidir. 3 Numaralı bent aynen şöyledir:

“İşle ilgili olmak şartıyla mukavelenameye veya ilama veya kanun emrine istinaden ödenen zarar ve ziyan ve tazminatlardır.”

Demek oluyor ki bu fıkraya göre zarar ziyan ve tazminatın gider yazılabilmesi için ilâmla tespit ve tevsik edilmiş olması dahi yeterli değildir. İlâm muhteviyatı borcun ödenmiş olması gerekir. Olayda ve dolayısıyla 288 nci maddede öngörülen karşılığın zarar mahiyetinde olduğu aşikâr bulunduğu göre hüküm tesis edilirken 40 ncı maddenin 3 No.lu bendi ile 288 nci maddenin yukarıda açıkladığımız özelliği yani muhtemel zarar ve gider karşılığını içerdiği gözetilmemiş olmaktadır.

Burada Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Kanunlarında karşılıkların gider yazılacağına dair açık bir hüküm bulunmamasına rağmen, şüpheli alacakların gider yazılmasında bir tereddüdün mevcut olmadığı ileri sürülerek, 288 nci madde gereği ayrılan karşılıkların da gider yazılması düşünülme gerekmezmi şeklinde bir sual hatıra gelebilir. Hatta, denilebilir ki, şüpheli alacak karşılığının ayrılması ile ilgili hükümde bu karşılıkların gider yazılabileceği yolunda bir açıklık yoktur. Sadece 323 ncü maddede şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir denilmektedir. Böylece 288 nci maddenin 2 nci fıkrası ile 323 ncü madde aynı niteliği taşımaktadır. Aynı mahiyetteki bu iki hükümden farklı neticelerin neye istinaden çıkarıldığı sorulabilir.

Bize göre, 288 nci maddenin 2 nci fıkrası ile 323 ncü maddenin 5 ci fıkrası aynı hükmü ihtiva etmesine rağmen farklı neticelerin doğmasının sebebi kanunkoyucu tarafından şüpheli alacak karşılığına amortisman niteliği verilmiş olmasından ileri gelmektedir. Gerçekten Vergi Usul Kanununun değerlendirme ile ilgili kitabının 3 ncü kısmı amortismanlarla ilgilidir. Bu kısmın 2 nci bölümü, alacaklarda ve sermayede amortisman adını taşımaktadır. Ve şüpheli alacaklarla ilgili hükümde bu bölümde yer almıştır. Demek oluyor ki, kanunkoyucu şüpheli alacak karşılığını amortisman olarak mütalaa etmektedir.

Diğer taraftan Gelir Vergisi Kanununun 40 ncı maddesinin 7 No.lu bendinde de açıkça Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre ayrılan amortismanların gider yazılabileceği hükme bağlanmıştır. Şu durumda şüpheli alacak karşılığının vergi hesaplamasında gider olabilmesi 323 ncü maddenin 5 nci fıkrasındaki, 288/2 ye uygun düşen hükümden değil bunun amortisman olarak kabul edilmesindedir.

288 nci maddenin 3 ncü fıkrasında olayda gözönünde tutulmamıştır. Maddede görüldüğü üzere bu fıkra, amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümleri mahfuz tutmaktadır. Yukarıda arzettiğimiz şekilde karşılıklar yedek akçelerden ayrıldığı gibi amortismanlardan da ayrılmaktadır. Buna rağmen karşılıklarla ilgili hükümde amortisman hükümlerinin mahfuz tutulmasının nedeni şüpheli alacak karşılığı hükmünü amortisman niteliğinde mütalâa ve amortismanların gider yazılmasının kabul edilmesindedir. Aksi takdirde karşılıklarla ilgili bir hükümde amortismanlara ait hükümlerin saklı tutulmasına bir anlam verilemez.

Konuya hukukun bir genel prensibi açısından daha bakmak gerekecektir. Bilindiği gibi, özel hükümler genel hükümlere tercih olunurlar. Olayda Vergi Usul Kanununun 288 nci maddesi genel hüküm niteliğindedir. Gelir Vergisi Kanununun 40 ve Kurumlar Vergisi Kanununun 13 ve 14 ncü maddeleri özel hükümlerdir. Genel hükmün getirdiği karşılıkların gider yazılabilme olanağını özel hükümler kaldırmış olmaktadır. Benzer durumları vergi sistemimizde daima bulmak mümkündür. Örnek olarak, Vergi Usul Kanununun 275 nci maddesinde öngörülen genel idare giderlerinin maliyete katılmasının ihtiyariliğinin, Gider Vergileri Kanununun 15 nci maddesi ile gider vergisi tatbikatında uygulanmadığını gösterebiliriz.

Yüksek mahkemenin yukarıda özetlediğimiz görüşü bu konudaki doktriner görüşlerde uygun düşmemektedir⁵.

II — AKTİF UNSURLARLA İLGİLİ KARŞILIKLAR (V.Ü.K. Mad. 323)

Vergi Usul Kanununda karşılıklarla ilgili bir diğer hükümde 323 ncü maddedir. Alacaklarda ve sermayede amortisman bölümünde şüpheli alacaklar başlığını taşıyan bu madde aynen şöyledir:

“Madde 323 — Şüpheli alacaklar şunlardır :

1. Dava veya icra safhasında bulunan ihtilafli alacaklar;
2. Vadesi 3 defa uzatıldığı halde tahsil edilememiş olan senede bağlı alacaklar;
3. Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmeyen senetsiz alacaklar;
4. Veresiye üzerine geniş müşteri kütlesi ile muamelede bulunan tüccarların şüpheli alacak ortalamasının, son hesap döneminde aynı mahiyetteki alacaklara uygulamak suretiyle ayıracağı miktarlar (bu fıkradaki şüpheli alacak ortalaması, geçmiş son iki yıl içinde tahsil edilememiş bulunan, veresiye muamelelere müteallik, alacakların aynı süreye ait ve aynı mahiyetteki muameleler toplamına nispet edilmesi suretiyle bulunur.)

Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için, değerlendirme gününün (tasarruf değeri) ne göre pasifte karşılık ayrılabilir. Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu ve 4 ncü fıkraya göre ayrılmış ise hangi yıla ait olduğu karşılık hesabında gösterilir.

Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktarda inhisar eder.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri zaman, karşılık hesabından indirilir.’

Bu maddeyi incelediğimizde şu sonuçlara varmaktayız :

---

5 Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi**, 4. baskı, ss. 346.

A) Bu hüküm gereğince tesis olunan karşılık muhtemel zarar ve gider karşılığı mahiyetinde değildir. Bu, aktif unsurlarla ilgili karşılık niteliğindedir. Gayesi de bilançodaki belirli nitelikteki alacakları düzenlemektir.

B) Muhasebe kurallarına göre ortada tamamiyle bir karşılık mevcuttur. Bununla beraber Türk vergi hukukunda bu madde ıca-bı ayrılan karşılık yazımızın 1 nci kısmında açıkladığımız gibi amortisman niteliğindedir. Nitekim doktrinde bu görüştedir⁶. Onun içindirki bu karşılığa amortisman niteliğinde karşılık adının verilmesi uygun düşecektir.

C) Bu madde gereğince işletmenin aktifinde yazılı her alacak için prensip itibariyle karşılık ayrılabilmesi mümkün değildir. Aktifte kayıtlı alacakların maddede öngörüldüğü şekilde şüpheli alacak niteliğini kazanmış olması gerekir.

Hükümde şüpheli alacaklar şöyle belirlenmiştir :

1 — Dava veya icra safhasında bulunan ihtilafli alacaklar :

Vergi Usul Kanunumuz dava veya icra safhasında bulunan ihtilafli alacakları tarif etmemektedir. Genel anlamda, bir alacağın dava veya icra safhasında bulunması ihtilafli olması için yeterlidir. Zira, esas olan, borçlunun borcunu rızaen vadesinde ödemesidir. Rızaen ödenmeyen borç için Devletin vasıta kılınmasında ihtilaf var sayılmak gerekir. Aksi görüşte olanlar ise, alacağın dava veya icra safhasında bulunmasını madde tatbikatı için yeterli görmemekte, alacaklı ile borçlu arasında alacağın mevcudiyetinin ihtilafli olmasını önermektedirler⁷.

Danıştay 4 ncü daresi 24/11/1970 tarih ve 970/6818 karar sayılı ilamında alacağın mevcudiyetinin taraflar arasında ihtilafli olmasını gerekli görmeyerek yalnızca icrada veya mahkemede bulunmasını madde tatbikatı için yeterli bulmaktadır.

Bilindiği gibi bazen borçlu iflas edebilir. Bazende konkordato için mehil alabilir. Bu hallerde alacaklının borçluyu dava etmesi veya icra yoluyla takip edebilmesi mümkün bulunmamaktadır.

6 Rüstü Erimez, **Şirketlerde Kâr Dağıtım ve Yedek Akçeler**, ss. 45.

7 Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu, **aynı eser**, ss. 363.

Çünkü bu takip yollarını genel takip hukuku kapamış; sadece iflas masasına veya konkordato alacaklılar masasına kayıt olma hakkını vermiştir. İşte bu ahvalde alacaklının alacağı dava veya icra safhasında sayılacaktır?

Maddede bu konuda bir açıklık yoktur. Doktrinde de konu işlenmemiştir. Kanaatimizce bu konuda olumlu düşünmek gerekir. Çünkü dava veya icrada bulunmayı vergi hukuku tarif etmemekle bu konuda genel hukuk kurallarının tatbikine imkân bırakmış olmaktadır. Genel takip hukukunda iflas masasına alacağın kaydedilmesiyle, konkordatoda alacaklılar masasına kayıt yapılması özel takip yolu olarak kabul edilmektedir. Genel hukukun özel takip yolu olarak nitelendirdiği bu halleri Vergi Usul Kanununu gereğince dava veya icra yolu olarak kabul etmekte bir sakınca olmamak gerekir. Zira dava veya icra yoluna baş vurulmamasının sebebi alacaklının iradesi değildir. Bu sebepledir ki bu gibi hallerde alacaklı şüpheli alacak karşılığı ayrabilmelidir.

Bu bölümde incelenmesi gerekli bir hususta müteaddit vadeleri muhtevi bir alacağın mevcudiyeti halinde her bir vade için ayrı ayrı dava veya icra yoluna baş vurulup vurulmayacağıdır. Bilindiği gibi genel takip hukukunda takibin semeresiz kalması aciz vesikası ile tespit olunur. Eğer ilk takipte usulüne uygun olarak borçlunun acizi tespit edilmiş bulunuyorsa, artık, müteakip vadelere alacaklıdan takip istemek kanunkoyucunun maksudını aşar.

2 — Senede bağlı alacaklarda vadenin 3 defa uzatılmasına rağmen borcun ödenmemesi halinde alacak şüpheli hale gelir.

Maddede vadenin uzatılmasına dair asgari süre ile uzatmanın nasıl yapılacağı açıklığa kavuşturulmamıştır. Uzatımda süre tayini bakımından alacaklı dilediği gibi hareket edebilir. Yani sürenin en az olması lâzım gelen miktarı maddede gösterilmemiştir. Bu itibarla alacaklının bilfarz 3'er günlük 3 defa süre uzatımı maddedeki şartın tahakkuku için yeterlidir.

Vade uzatımının idareye karşı tevsik edilebilir nitelikte olması lâzımdır. Bunun en münakaşasız şekli noter kanalı ile borçluya süre uzatımını tebliğ etmektir.

3 — Senetsiz borçlarda yapılan protestoya veya yazı ile birden fazla istenilmesine rağmen ödenmeyen alacaklarda şüpheli alacak mahiyetini kazanır.

4 — Nihayet maddenin düzenlediği ve veresiye satışlarla ilgili ortalama hesap vardır.

D) Maddede karşılık ayrılabilen alacakların vasfı belirtilmiş ve fakat kaynağı açıklanmamıştır. Bilindiği gibi işletmelerin alacaklı hale gelmeleri muhtelif sebeplere dayanır. Bu sebeplere alacakların kaynağı demek mümkündür. Bir işletme yaptığı bir emtia satışı veya gördüğü bir hizmet dolayısıyla 3 ncü şahıslardan alacaklı hale gelebilir. Keza rücu sebebiyle alacaklı hale gelebilir. Keza finans muameleleri özellikle hatır bonoları sebebiyle alacaklı olabilir. Acaba 323 ncü maddede öngörülen alacaklar hangi kaynağa dayanmaktadır? Bir başka ifade ile rücu veya hatır bonoları dolayısıyla doğmuş olan alacaklar 323 ncü maddedeki şartları ihraz ettiklerinde şüpheli alacak sayılırmı?

Bu konuda da maddede bir açıklık olmadığı gibi doktrinde de bir açıklamaya rastlayamıyoruz. Her ne kadar Vergiler Temyiz Komisyonu 2 nci dairesi 4/2/1970 tarih ve 969/5837 sayılı kararında alacak ve borç münasebetinin mal alım satımından doğmadığı müddetçe alacağın bilançoda kayıtlı olmasının karşılık ayrılmasına yeterli olmadığına karar vermiş isede maddede alacağın kaynağı bakımından bir sınırlama mevcut olmadığına göre, kanaatimiz odur ki, hangi kaynaktan doğarsa doğsun işletmenin aktifinde kayıtlı bir alacak için karşılık ayırmak mümkündür.

E) Tatbikatta şüpheli alacak karşılığının ne zaman ayrılması gerektiği hususunda münakaşalıdır.

Doğan ihtilâflarda genellikle alacağın şüpheli alacak mahiyetini ihraz ettiği yılda karşılığın ayrılması lâzım geldiğine kaza mercileri hükmetmektedirler. Alacağın bu niteliği kazandığı yılda karşılık ayrılmadığı takdirde müteakip yıllarda bundan faydalanabilmekte gene içtihatlarla göre mümkün bulunmamaktadır. Nitekim Vergiler Temyiz Komisyonu 2 nci dairesi 8/2/1973 tarih ve 972/4842 sayılı kararında "213 sayılı kanunun 323 ncü maddesi icra safhasında bulunan alacaklar hakkında karşılık ayrılabilceğini kabul etmiştir. Ayrıca kaza mercileri kararlariyle alacak icraya verildiği yılda karşılık ayrılmak suretiyle itfa edilmediği takdirde bu işlemin müteakip yıllarda yapılması da mümkün görülmemiştir." demek

suretiyle bu madde tatbikatını çok yakın bir tarihte doğrulamış olmaktadır.

Kaza mercilerinin bu görüşü doktrinde tereddütle karşılanmaktadır⁸.

Kanaatimizce, konunun aydınlanmasında, şüpheli alacak karşılığı müessesesinin vergi hukuku karşısındaki mahiyeti özel bir önem taşımaktadır.

Şüpheli alacak karşılığı vergi hukuku bakımından, yukarda arz ettiğimiz gibi amortisman olarak nitelendirilecekse bu takdirde amortismanlara ait genel kuralların şüpheli alacak karşılıkları hakkında da tatbik edilmesi gerekir. Bu ahvalde, bir yıl ayrılmayan amortismanların müteakip yıllarda ayrılabilmesinin mümkün olmadığı kuralı, şüpheli alacak karşılığında da tatbik olunacaktır.

Eğer şüpheli alacak karşılığı amortisman olarak nitelendirilmeyecekse, o takdirde de, konuya, amortisman kurallarının değil değerlendirme kurallarının tatbiki gerekecektir. Değerleme Vergi Usul Kanununun 259 ncu maddesinde belirtildiği gibi değerlendirme gününde yapılır ve her hesap yılı sonunda değerlemenin yerine getirilmesi zorunludur. Binaenaleyh bu ahvalde değerlendirme yapılacak her günde, şartlar var ise, karşılık ayırabilmek mümkün olacaktır.

Her halde konuya kanunî bir açıklık getirilmesinde zorunluluk vardır.

F) Şüpheli alacaklar karşılığı incelenirken işletme hesabı esasına göre defter tutanların bundan yararlanıp yararlanamayacakları da araştırılmak gerekir.

Gereğince göstermemekle beraber bazı yazarlar işletme hesabı esasında da şüpheli alacaklar müessesesinin tatbik olunabileceğini söylemektedirler.⁹

Bazıları ise işletme hesabı esasında 323 ncü maddenin tatbik olunamayacağı görüşündedirler. Bunların iddiaları iki noktada toplanmaktadır. İlki, işletme hesabı esasına göre defter tutanların mu-

8 Mehmet Haskırış, **Alacaklarda Amortisman, Verginin Dergisi**, 1966, sayı 5, ss. 7.

9 Doç. Dr. Salih Şanver, **Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi**, ss. 72.

hasebe kurallarına uygun şekilde bilanço düzenlemeyip Vergi Usul Kanununda tarif edildiği gibi bir hesap hülasası tanzim etmeleridir. Ve bu hesap hülasalarında karşılık hesaplarının gösterilebilmeside muhasebe kurallarına göre mümkün değildir. Diğeride, Vergi Usul Kanununda tarif edildiği gibi bir hesap hülasası tanzim etmeleridir. Ve bu hesap hülasalarında karşılık hesaplarının gösterilebilmeside muhasebe kurallarına göre mümkün değildir. Diğeride, Vergi Usul Kanununun değersiz alacaklardan bahseden 322 nci madesinde işletme hesabı esasına göre defter tutanların değersiz hale gelen alacaklarını gider olarak kaydedebileceklerinin hükmen tespit edilmiş olmasıdır. Eğer kanun koyucu isteseydi şüpheli alacakları düzenleyen 323 ncü madde de benzer bir hüküm getirirdi.

Nitekim İstanbul 2 numaralı itiraz komisyonu 28/4/1972 gün ve 611 sayılı kararında bu iki gerekçeye istinaden işletme hesabı esasında 323 ncü maddeden faydalanılamıyacağına hükme bağlamıştır.

Kanaatimizce işletme hesabı esasına göre defter tutanlar 323 ncü maddenin tatbikatından istifade edebilirler. Bizi bu neticeye vardırın sebepler şunlardır :

— Başlangıçta arzettiğimiz gibi şüpheli alacaklar karşılığı vergi hukuku bakımından amortisman niteliğindedir. Ve amortismanlar Gelir Vergisi Kanununun 40 ncü maddesinin 7 Nolu bendi gereğince gider olarak kabul edilirler. Ve bu maddede işletme hesabı esasına göre defter tutanların amortismanlarını gider yazamayacaklarına dair bir kayıtlamada yoktur.

Diğer taraftan Vergi Usul Kanununun 194 ncü maddesi 323 ncü maddedeki şekil şartında yani pasifte karşılık ayırma şartında işletme hesabı esasına göre defter tutanlar bakımından bir çözüme bağlamaktadır. Gerçekten 194 ncü madde işletme defterine nelerin nasıl kaydedileceğini çözümlenmektedir. Bu maddeyi incelediğimizde defterin sol tarafına fiilen yapılan giderlerin, sağ tarafına da fiilen elde edilen paralar ve tahakkuk eden alacakların yazılacaklarını anlıyoruz. Maddenin daha sonraki fıkrası ise amortismanına tabi kıymetler ile amortismanların nasıl kaydedileceğini göstermektedir. Bu fıkra aynen şöyledir:

“Gayrimenkuller ve tesisat gibi amortismanına tabi olan kıymetler işletme hesabına intikal ettirilmez. Şu kadarki, 189 ncü madde-

den her yıl ayrılan amortismanlar gider kaydolunabilir. Gider ve hasılat kayıtlarının en az aşağıdaki malumatı ihtiva etmesi şarttır.”

Görülüyorki bu fıkraya göre amortismanla tabi kıymetler işletme defterine intikal ettirilmeyecektir. Sadece amortismanlar gider olarak yazılacaktır. Bununla beraber 189 ncu madde uyarınca amortisman kayıtları ayrıca takip olunacaktır.

Şüpheli alacaklar yukarda söylediğimiz gibi vergi hukuku bakımından amortismanla tabi kıymetlerden olduğu için 194 ve 189 ncu maddeler gereğince kayıt tesis edildiği zaman artık 323 ncü maddenin aradığı şartlar yerine gelmiş sayılır.

Keza 194 ncü madde 322 nci maddedeki değersiz alacakların işletme hesabı esasında gider yazılmasına dair açıklığın sebebini izah etmektedir. Bilindiği gibi Gelir Vergisi Kanununun 40 ncü maddesinde değersiz alacakların gider yazılabileceğine dair bir hüküm yoktur. Diğer taraftan 194 ncü madde fiilen yapılan giderlerin işletme hesabı esasında masraf yazılmasını önermektedir. Ve değersiz alacaklar fiilen yapılan bir gider niteliğinde olmadığı için eğer 322 nci maddedeki sarahat olmasaydı bunların matrah hesabına intikali mümkün olamazdı.

Görülüyorki 322 nci maddedeki özel hükmün konulmasındaki maksat işletme hesabı esasında şüpheli alacak karşılığına mani olmak için değil değersiz alacağın gider yazılabilmesini temin içindir.

Ve nihayet mükellefler arasındaki eşitlik ilkesi de gözönünde bulundurulduğu takdirde işletme hesabı esasına göre defter tutanlarında 323 ncü maddeden faydalandırılması gerekir.

G) 323 ncü madde teminatlı alacaklarda teminattan arta kalan alacak miktarı için karşılık ayrılabilceğini önermektedir. Maddede hangi alacakların teminatlı sayılacağı açıklanmamaktadır. Bu konuda genel hukukun tatbiki lâzım gelecektir. Gayrimenkul veya menkul rehniyle temin edilmiş bir alacak teminatlı sayılabileceği gibi kanaatımızca kefil bulunan bir alacakta teminatlı olarak kabul edilecektir.

Burada hatıra gelen bir hususta borçlunun hüviyetinin teminatlı sayılmada rol oynayıp oynamadığıdır. Özellikle resmi daire-

lerden vaki alacaklar resmi dairelerin aczi veya iflası söz konusu olmadığı için teminatlı sayılacak mıdır?

Kanaatımızca borçlunun sıfatı teminatlı sayılmak için yeterli değildir. Resmi daireden vaki bir alacak 323 ncü maddenin öngördüğü şartları kazandığı takdirde şüpheli alacak sayılır ve karşılık ayrılabilir.

Nitekim Vergiler Temyiz Komisyonu 2 nci dairesi 8/2/1973 tarih ve 972/4842 sayılı kararında resmi daireden vaki bir alacağında şüpheli mahiyete girebileceğini kabul etmiş bulunmaktadır.

H) İşletmenin alacağı bazen netice hesapları ile ilgili olmayabilir. Özellikle birden fazla yıllara sari inşaat işlerinde vergilendirme için bitiminde yapılmaktadır. İş bitmeden vaki alacaklar ihtilaflı hale gelir ise bu alacaklar için karşılık ayrılması mümkün müdür?

Bu konuda tatbikatta ihtilaflar olmuş, İstanbul 2 numaralı itiraz komisyonu 11/2/1972 tarih ve 3440 sayılı kararında buna cevaz verdiği gibi vergiler Temyiz Komisyonu 2 nci daireside 8/2/1973 tarih ve 972/4842 sayılı kararı ile bunu onamıştır.

III — ÖZEL KARŞILIKLAR (V.U.K. Mad. 324)

Vergi Usul Kanununun 324 ncü maddesi özel bir karşılık getirmiş bulunmaktadır. Bu madde aynen şöyledir:

“Konkordato veya sulh yolu ile alınmasından vaz geçilen alacaklar, borçlunun defterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muhteviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak 3 yıl içinde zararlar itfa edilmediği takdirde kâr hesabına naklolunur.”

Bu maddeyi incelediğimiz takdirde şu neticelere varmaktayız.

— Yazımızın I ve II nci bölümünde incelemiş bulunduğumuz karşılıklar işletme için bir gider veya zarar unsuru olmasına rağmen, bu özel karşılık, işletme için bir gelir niteliği taşımaktadır. Ancak bu gelirin vergi mevzu'una alınabilmesi karşılığın ayrıldığı tarihten itibaren 3 yıl zarfında zararlar itfa edilmemesine bağlıdır.

— Bu karşılık pasifteki borç hesaplarını düzenlemeye matuftur.

— Bu maddede öngörülen karşılık borçlular tarafından ayrılabilir.

— Bu karşılığın ayrılabilmesi için konkordato veya sulh yolu ile vazgeçilen bir alacak olmalıdır.

Konkordato genel takip hukukuna göre intaç edilir. Konkordato kabul edildiği takdirde konkordato yapan borçlu konkordato ile kurtulduğu borç miktarı kadar bir karşılığı tesis edecektir.

Sulh de vergi hukukumuzda tarif edilmemiştir. Bu konuda da genel hukuk kaidelerinin tatbiki gerekir. Sulh, mahkeme önünde olabileceği gibi taraflar arasında da özel suretle de yapılabilir. Bunun idareye karşı tevsik ve ispat edilmesi lâzımdır.

SONUÇ

Türk vergi hukukunda muhtemel zarar ve gider karşılıkları, şüpheli alacaklar karşılıkları ve özel karşılıklar tatbikatta bir çok ihtilafları beraberinde getirmektedir. Konunun yenibaştan düzenlenmesinde zorunluluk vardır.

---

10 Doç. Dr. Salih Şanver, **Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi**, ss. 71.
Not : Yazıda zikredilen kararlar özel koleksiyonumuzdadır.